

Доторкнутись до історії: 30 червня 1941 70 років тому було проголошено Акт відновлення Української держави. Через кілька днів гестапо арештувало його ініціаторів: С.Бандеру, Я.Стецька та інших керівників революційної ОУН. Розпочались репресії окупантів проти націоналістичного активу по всій Україні. Та це не зупинило визвольну боротьбу. Після десятиліть збройного руху Опору проти німецької і радянської окупації, повстань в концтаборах, діяльності дисидентів, 24 серпня 1991 року вона логічно привела до юридичного проголошення незалежності України.

Про обставини подій 70-літньої давнини на Сумщині та долі їх учасників сьогоднішній матеріал:

Образ і біографія цієї людини виявилися ключовими в історії націоналістичного підпілля на Сумщині часів німецької окупації 1941-1943 рр. Наскільки ключовими, що до сьогодні вістря нападок недругів української справи спрямовано в першу чергу проти його пам'яті. Втім, у вітчизняній історії це вже було не раз, адже персоніфікуючи визвольний рух легше знайти «підстави» для його очорнювання, якщо задатися такою метою. Легше знайти «потрібні» деталі біографії, «насмикати» окремих висловлювань, спростити, а то й примітивізувати тему¹... Головне, що при цьому відволікається увага від необхідності серйозного наукового аналізу визвольної боротьби в Північно-Східній Україні.

Отже, чи випадковою була поява на Сумщині самостійницьких ідей та організованого націоналістичного руху? Безумовно, ні. Край, який у період Української революції 1917-1921 рр. дав Батьківщині скільки яскравих імен не міг залишатися осторонь цієї боротьби. Та, власне, вона тут ніколи і не припинялася. Повстанський антибільшовицький рух 20-х рр. в області був представлений більше ніж 100 загонами загальною чисельністю понад 40 тис. бійців. Підпільні організації протягом 30-х років існували майже в кожному районі, нараховуючи по кілька сотень учасників. До того ж, чимало героїв буремних подій початку ХХ століття опинилися в еміграції, але не полишали зв'язків з рідними, друзями, законспірованими соратниками...

Центральною подією, з якої починається розмова про українське підпілля в Сумах та області взагалі, є факт арешту і розстрілу українських націоналістів німцями в кінці 1942 – на початку 1943 року. Безумовно, довгий час увагу дослідників привертає постать керівника підпілля – Сапуна Семена Семеновича. Раніше, за відсутності доступу до його кримінальної справи, деталі біографії цієї людини базувалися лише на спогадах рідних, колишніх учнів, іноді збуджуючи полеміку серед політично заангажованих журналістських кіл, обростали найнеймовірнішими вигадками².

Проте, лише тепер, після ознайомлення з кримінальною справою П-1845 на Сапуна С.С., можна зробити перші ескізи його біографії.

З неї стає відомо, що народився він 17 квітня 1893 року в селі Попівка Карлівського району Полтавської області³ в родині заможних селян.

До приходу більшовиків господарство батьків було таким: землі - 25 десятин, хата - 1, сараїв - 4, коней - 4, корів - 2, волів - 2 пари, овець - 50, свиней - 5, жатка снопов`язалка - 1 шт., жатка самовкладка - 1 шт., кінна молотарка - 1 шт., сівалка - 1 шт., олійниця⁴.

Після 1918 року почався типовий для багатьох українських родин процес поступового розселення, адже заплановані більшовиками перетворення мали на меті ліквідацію одноосібного селянського господарства. Тим самим, за задумом керівництва більшовицької Росії, знищувалась економіко-соціальна база українського націоналізму, а отже, українське питання з розряду політичних переводилось на фольклорно-етнографічний рівень. Як і в сотнях тисяч схожих випадків, земельний наділ батьків С. Сапуна було скорочено до 15 десятин⁵. У 1926 році вони були позбавлені виборчих прав. Тим часом наближався «рік великого перелому» в колективізації. Вже навесні 1929 р. по всій Україні за несплату податків було описано майно майже 18 264 селянських господарств, з яких 8 012 продано на торгах, а до кримінальної відповідальності притягнуто 1 150 селян⁶. У 1930-му і батьки Семена Сапуна були розкуркулені «по III-й категорії»⁷.

Подальша біографія С. Сапуна повна суперечностей, адже не виключено, що на допитах в сумському НКВС у 1938 р. він дав неповні зізнання. За його словами, у 1914 році, після закінчення педагогічної школи, він отримав посаду вчителя у с. Багата Чернеччина Великобучківського району (колишнього Костянтиноградського повіту Полтавської губернії, теперішнього Сахновщинського району Харківської області)⁸. У цьому ж році, з початком війни, був призваний до армії, де служив рядовим. На фронті отримав поранення. Після одужання вступив до Київського сільськогосподарського інституту, з якого у 1917-му був достроково випущений і направлений до четвертої московської школи прапорщиків. Через чотири місяці навчання отримав звання прапорщика і пробув на фронті до жовтня 1917 року⁹. У 1919-му на короткий період був мобілізований до денікінської армії, а потім знову вчителював¹⁰.

Відомо, що з 1925 по 1930 рік він працював у школі с. Варварівка Карлівського району Полтавської області¹¹. З 1935 року Семен Сапун – завпед школи № 6 міста Суми. У Сумах і мешкав на вул. Леніна, 32, до свого арешту 22 квітня 1938 року (якраз на день народження «вождя»).

Обвинувачення, як і в тисячах схожих випадках, було стандартне – контрреволюційна повстанська організація. Проте, яку назву мала та організація і які функції в ній він виконував – зі справи незрозуміло. Привертає увагу загальна атмосфера в якій відбувалося цькування педагога. Ще у 1937 році на нього у міський відділ народної освіти був поданий донос про приховування соціального походження та вороже ставлення до радянської влади (розкуркулені батьки, дядько та брат, засланий до Сибіру,

«антирадянські» висловлювання проти виборів, «надмірна» увага до матеріально незабезпечених учнів). На перший погляд: нічого виняткового - типовий, як і для будь-якого громадянина Країни Рад набір звинувачень... Правда, ще як завпед, не приділяв Сапун «належної уваги» контролю за підготовкою вчителів, «а це дало можливість вч-ці Красіковій ідеологічно неправильно подати [урок]»¹². Тому, щоб «вивести на чисту воду» вчителя, який не хотів шпигувати за колегами, НКВС відправляє в таємне відрядження... директора школи. Мета - зібрати компромат, адреса - Карлівський район Полтавської області, де раніше жив Сапун. Зібраного матеріалу та окремих доносів виявилось достатньо для початку «чекістської роботи». Проте, щось довести протягом 8-ми місячних допитів слідчі так і не змогли. Справа в тому, що незважаючи на постійні жорстокі побиття та знущання в'язень не зламався, не підписав жодного звинувачення, про що свідчать його спогади в газеті «Сумський вісник»¹³ та матеріали справи. Слід зазначити, що така поведінка звинуваченого неабияк спантеличила слідчих, адже всупереч тодішній практиці, коли багато людей, не витримуючи катувань, оговорювали не тільки себе, але й друзів та колег, прояв подібної твердості був рідкістю. Тому, можливо, для оперативного спостереження, справу, за відсутністю доказів, припинили, а Сапуна звільнили 10 січня 1939 року¹⁴. Яким він став після 8-місячного перебування в застінках сумського НКВС добре видно з ілюстрацій, які наводимо тут¹⁵.

Війна застала Семена Сапуна в Сумах. Сюди він перевозить і дружину Ніну Пилипівну з двома її доньками.

З початком німецької окупації, використовуючи знайомства серед місцевої інтелігенції йому вдається організувати «Просвіту», під опікою якої діяла школа перекладачів, українська гімназія, школа художньої вишивки. Збори «Просвіти» проходили у приміщенні театру ім. Т. Шевченка, директор якого – Єпіфанов прихильно ставився до діяльності товариства.

Енергійна праця Сапуна в культурно-освітній царині мала закріпити за ним образ лояльного до нової «влади» інтелігента, та ще й постраждалого від сталінського режиму. Жодного натяку на «політику» не могло бути, що повністю «укладалося» в гітлерівську доктрину: дати українцям мінімум знань для їх ефективного використання на благо Рейху. Проте, насправді, в майже класичній україно-німецькій схемі «хто кого використає» було якраз навпаки. Під виглядом «навчального процесу» у школі перекладачів, розташованій у будинку нинішнього банку «Володимирський» на Покровській (тоді Українській) площі, відбувалася підготовка підпільників ОУН. Вже досить давно і широко цитований документ гестапо з бундесархіву м. Фрайбург згадує про це так: «Керівники школи перекладачів організують мережу ОУН (рух Бандери) і добирають людей, яких потім представляють як осіб, гідних довіри німецької влади...¹⁶» Про цей факт згадує 24 червня 1942 р. і агент гестапо Дзендзеловський у доповідній записці своєму шефу: «Керівниками українських націоналістів по Сумській області є директор державних курсів німецької мови в м. Сумах С. Сапун... Прошу Вас, перекладіть на німецьку мову самі, бо ще раз пишу що дані перекладачі небезпечні¹⁷.» С. Сапун влаштував на роботу і в інші установи членів бандерівського підпілля під виглядом викладачів. Так, наприклад, згідно з документами школи художньої вишивки її

штат складався з 46 чоловік, за свідченнями ж колишніх учнів, там було всього троє – четверо вчителів. Отже бурхлива культурницько-просвітянська діяльність частини української інтелігенції Сум була лише прикриттям політичної підготовки кадрів ОУН.

З протоколів зізнань, які давали обвинувачені у націоналістичній діяльності на Сумщині в роки німецької окупації органам НКВС уже після війни, можна зробити деякі узагальнення щодо часу, місця і обставин створення обласного Проводу ОУН, а також кола його членів та учасників підпілля. Так, за свідченнями Г.І. Сергієнка, записаними 5 червня 1945 року відомо, що в середині листопада 1941 року С. Сапун отримав згоду від завідуючого відділом освіти Сумської міської управи Ніца В.О. на відкриття в місті приватної української гімназії. З цього приводу Сергієнко запросив Сапуна до себе на квартиру по вул. Леніна, 1418.

Він згадує, що до цього обговорював на квартирі Сапуна поточний політичний момент, пов'язаний з німецькою окупацією.

Сергієнко зазначає, що їх найбільше непокоїла поведінка німців, які, на відміну від ситуації у 1918 році, ніяк не сприяли не те що створенню Української держави, але й не давали українцям жодних важелів впливу, у тому числі і на місцевому рівні. З цих бесід робився висновок, що надія на німецьку допомогу в плані створення Української держави не має жодних перспектив. Сергієнко згадує, що Сапун давав йому читати брошури про Євгена Коновальця та Андрія Мельника, які сам отримав «від галичан, котрі проходили з німцями». Звідси видно, що група місцевої української інтелігенції, яка зосереджувалася навколо Семена Сапуна, спочатку не мала чітко окресленого політичного забарвлення, але, з інших протоколів допитів видно, що основною причиною їхніх зібрань було все ж не створення гімназії, чи організація товариства «Просвіта», а націоналістична діяльність, спрямована на боротьбу за незалежність України¹⁹.

За зізнаннями Сергієнка, питання про створення в Сумах підпілля ОУН ставилось уже на зібранні в середині листопада 1941 року. Тоді ж виникла проблема підготовки націоналістичних кадрів. У першу чергу зупинились на кандидатурах, уже відомих своєю патріотичною позицією: Сапун С.С., Сергієнко Г.І., Власенко В.І., Лозенко Г.О., Тарасенко М.О, Абрамович П.Н., Шерстюк Н.Ю, Голубова М.І., Нечипуренко. Продовжуючи роботу серед уже відомих діячів місцевої інтелігенції, організатори підпілля основний акцент робили на підготовку молодіжних націоналістичних кадрів, застосовуючи при цьому можливості своєї викладацької роботи. У навчальну програму гімназії було включено такі предмети, як історія України, географія України, українознавство. Однак через деякий час, викладання цих предметів німецькою комендатурою було заборонене. Існування гімназії та інших українських освітніх установ мало ще й господарське значення, адже націоналісти, серед яких переважали вчителі, отримували постійну роботу, що в умовах безробіття серед інтелігенції забезпечувало їх засобами існування²⁰.

Одним з напрямків діяльності підпілля у царині пропаганди вважалось розповсюдження просвітницьких матеріалів. Ініціатори створення групи спочатку відхилили саму можливість друкувати матеріали в легальному органі міської управи, газеті «Сумський

вісник»²¹. Особливо заперечував можливість співпраці з «Сумським вісником» та наполягав на необхідності діяти через власну нелегальну націоналістичну газету С. Сапун.

Однак, з протоколів допитів інших осіб, а також з аналізу публікацій у «Сумському віснику», можемо бачити, що сумські націоналісти переглянули своє бачення роботи в галузі пропаганди. Особливо стало вигідно використовувати легальну газету, коли Г. Сергієнку було запропоновано посаду заступника бургомістра Сум та детальніше вивчено політичні погляди редактора. Варто відзначити, що всі редактори - і Л. Фрей-Свободний, і І. Богуш, не говорячи про Олександра Зайцева (брата відомого шевченкознавця Павла Зайцева, а згодом і учасника групи ОУН в м. Суми) - досить часто пропускали статті українського національного забарвлення, які носили просвітянський характер. Зрозуміло, що ні про які державницькі прагнення українців на сторінках цієї газети не могло бути й мови. За цим пильно стежила німецька комендатура та відповідні органи.

Варто згадати і пронимецьку риторику, яка наявна в деяких публікаціях (до речі, набагато менше, ніж прокомуністична у довоєнних радянських газетах). Чого тут більше – кон'юнктури, чи політичного маскуванню – сказати важко, адже дописувачами були різні люди. Щодо другого припущення, то воно набуває підтвердження, коли ми ознайомимося з протоколами допитів Власенка В.І. від 19 та 20 липня 1945 року. Власенко зізнається: «В разговоре со мной и его сыном за столом Сапун открыто стал ругать немцев за то, что они разоряют Украину, грабят ее и угоняют на каторгу в Германию украинцев. Притесняют украинцев законами. Закрывают школы. Я спросил Сапуна, почему он раньше восхвалял немцев, а теперь ругает, на это он мне ответил, что: «ругаю заслужено, а восхвалял потому, чтобы казаться незамеченным. (...) Далее Сапун сказал, что уже есть у них люди, которые будут вести вооруженную борьбу против немцев – это подпольная организация украинских националистов^{22, 23}.

Дійсно, підпільна робота передбачала й ідеологічне маскуванню, що важко було робити, оскільки і Сапун, і його товариші були відомими особами в місті. Поява окремих лояльних (до «німецького народу», а не до Гітлера чи Рейху) висловлювань у легальній пресі була не більшим засобом дезорієнтації німецьких спецслужб, ніж використання нацистської уніформи відомим партизаном-провокатором Кузнецовим, чи недавно померлим радянським карателем у Прибалтиці Кононовим. У всіх трьох випадках мова йде про маскуванню, і тільки в двох останніх - про цілеспрямовані жертви серед цивільного населення. Сьогодні ж дехто на окремих цитатах зі статей Сапуна у «Сумському віснику», до того ж, вирваних із контексту²⁴, намагається робити навіть не історичні, а політичні висновки. Їх мета - очорнити цих людей, повернути науковий діалог про самостійницьке підпілля на Сумщині в русло спрощеного стандарту про «українсько-німецьких буржуазних націоналістів», опустити до рівня банальних лайок у дусі комуністичної пропаганди. На наш погляд такі потуги є політичним замовленням, і нічого спільного з історичною наукою не мають...

Підсумовуючи результати початкової діяльності націоналістів Сумщини, спрямованої на розбудову підпілля, мусимо констатувати повну відсутність у протоколах допитів

інформації про їх зв'язок з учасниками похідних груп ОУН, які, як відомо, спрямовувались і на Сумщину. Відома інша схема подій: зимою 1941-1942 рр. Сапун розповів своїм однодумцям, що написав листа до Львова, «в центр ОУН», у якому змалював ситуацію в Сумах. Організація, яка ним створювалася, мала бути бандерівського спрямування. Свідченням цього є те, що на відміну від початкового етапу Сапун розповсюджував серед місцевих націоналістів уже брошури та газети випуску 1941 року, празького видавництва «Пробоем». Серед них: Акт відновлення Української держави 30 червня 1941 року, брошура Д. Донцова «Де шукати наших історичних традицій» та інші видання²⁵ революційної ОУН. Однак, схоже на те, що сумські оунівці не особливо переймалися поділом на бандерівців і мельниківців, або нечітко усвідомлювали цю проблему. Так, учасниця бандерівської групи С. Сапуна Марія Голубова підтримувала зв'язки зі своїм племінником О. Ольжичем, який на той час перебував у Києві, керуючи крайовою організацією ОУН-м. Втім, це могло бути і свідченням суто родинних контактів.

Приблизно в січні 1942 року, як свідчить Г. Сергієнко, до Сапуна зі Львова прибули зв'язкові ОУН. Ними були Савченко Андрій «Гліб» і Чайка, обидва віком приблизно 26-и років²⁶. Цілком можливо, що Савченко міг бути і членом київського Проводу ОУН-Б, який вів роботу з розбудови підпілля ОУН на Чернігівщині. Про нього вказує у своєму дослідженні С. Бутко: Савченко і Остапенко як члени київського проводу ОУН-Б брали активну участь у створенні чернігівського обласного Проводу ОУН та районних ланок організації у березні-квітні 1942 року²⁷.

Емісари ОУН зі Львова Савченко і Чайка влаштувалися сторожами на курси німецької мови. Сапун, будучи директором курсів, мав можливість залучати їх до організаційної роботи, як інструкторів зі створення місцевих осередків ОУН. З цією метою під приводом різних господарських доручень, вони часто виїжджали до різних районів Сумської області: Лебединського, Краснопільського, Конотопського, Хотінського та інших. Про свою роботу в районах вони говорили тільки з С. Сапуном²⁸. Можливо тому, про цей напрям діяльності сумської ОУН сьогодні так мало відомо.

Порівнюючи деякі моменти з допитів різних осіб, можна приблизно уявити схему роботи в районах. Як правило, спочатку створювався осередок «Просвіти», а потім через нього «фільтрувалися» люди для більш серйозної політичної роботи. На цьому, другому етапі, їх знайомили з представником «центру ОУН». У Сумах таким представником був Савченко, в Лебедині – Самойленко²⁹ (прибув з Ковеля) та Петренко³⁰ (представник Київського центру), в Конотопі – Теодор Таланчук³¹ (зі Львова), у Краснопіллі – Панас Негляд³² (уродженець с. Бранцівка). Організація «Просвіти» в Сумах була доручена Микиті Тарасенку³³. З цією метою в кількох місцях, а найчастіше – в театрі (теперішній театр юного глядача) організовувались збори інтелігенції. Згодом, коли «Просвіта» опинилася на межі закриття, оунівці не стали наполягати на її існуванні, бо розгадали хід німецьких спецслужб – через «Просвіту» виявляти членів ОУН.

Діяльність націоналістів у Сумській області відслідковувалась німецькими спецслужбами досить давно. Так, у липні 1942 року в Сумах проводилась нарада старост сільських управ. На ній виступив керівник СД Ганьйон, який попередив, що його служба має відомості про діяльність українських націоналістів у прилеглих до Сум районах³⁴.

У серпні 1942 року керівники обласного Проводу ОУН отримали зі Львова директиву про активізацію боротьби проти німців³⁵. Директива вимагала перебудови роботи всього підпілля, проведення саботажних акцій проти німців. Завдання було доведено до місцевих клітин ОУН. У Лебедині продовжилось накопичення зброї, в Конотопі готувався випуск підпільної газети. Там же, за деякими джерелами, планувалося створити центр з випуску зброї та боєприпасів. Вже згадуваний агент гестапо Дзендзеловський (залишений для агентурної роботи радянськими партійними органами в Краснопільському районі) повідомляв: «Українські націоналісти зараз проводять шалену роботу серед українського народу на збройну боротьбу не лише з більшовиками, а і Німеччиною, під гаслом «за вільну соборну Україну». Це видно із того:

1. Що націоналісти зараз насичують всі державні організації націоналістами, а також транспортні засоби

2. Надіслано багато націоналістів і надсилаються на заводи і фабрики в Німеччину, для того щоб при збройній боротьбі з Німецькою армією негайно зруйнувати заводи військового значення, транспорт та створити повну дезорганізацію всередині країни»³⁶.

Повідомлення свого підлеглого про існуючу в області мережу ОУН інший радянський агент Барановський (начальник Краснопільської поліції) передав у гестапо.

З протоколів допитів ми можемо тепер отримати інформацію і про обставини арешту сумських оунівців. За свідченнями Власенка В.І., Сапуна та частину підпільників було арештовано 7 жовтня 1942 року³⁷. Проведенням арешту особисто керував начальник СД Ганен. На міській площі, до будинку курсів німецької мови (нинішня Покровська площа, 11) було стягнуто весь особовий склад поліції³⁸. Під час арешту С. Сапуна і А. Савченка «Гліба» була знайдена націоналістична література. 10 жовтня арештували Власенка. Спочатку він втік з-під варти, але на базарі був арештований і конвойований до СД по вул. Радянська, 35³⁹. З його зізнань дізнаємось і про перебування оунівців у в'язниці та деякі деталі слідства⁴⁰. З інших документів видно, що слідство тривало майже 5 місяців – до 20 лютого 1943 року. Основний склад підпілля ОУН на Сумщині було розстріляно і спалено на території тюрми. Скільки всього було знищено членів ОУН тієї ночі – невідомо, але за свідченнями дружини Сапуна Н. Гнатченко, по справі націоналістичного підпілля було арештовано близько 90 людей⁴¹. Показово, що відомості про окремих страчених підпільників свого часу потрапили і до обласного тому Книги Скорботи України, але без зазначення їхньої належності до ОУН. Усього вдалося ідентифікувати 5 чоловік. Інформація про їх загибель у книзі звучить так:

Богуш Іван Петрович, українець, розстріляний фашистськими карателями в лютому 1942 р. Похований у м. Суми⁴².

Долгополов Яків Кирилович, 1904 р., росіянин, фельдшер. Спалений фашистськими карателями живим у лютому 1943 р. за вбивство поліцейського⁴³.

Саленко Никифор Іванович, 1904 р., українець, директор школи № 18. Спалений живим

фашистськими карателями в лютому 1943 р. Похований у м. Суми⁴⁴.

Ожог Іван Степанович, 1912 р., с. Малий Самбір, українець, секретар сільської ради. Розстріляний фашистами в липні 1942 р. як активіст. Похований в братській могилі, м. Конотоп⁴⁵.

Мірошниченко Гаврило Єлисейович, 1917 р.н., смт. Краснопілля, українець, колгоспник. Розстріляний гітлерівськими окупантами 16 лютого 1943 р. за зв'язок з партизанами. Похований на селищному кладовищі⁴⁶.

В цій інформації не уточнюється, з якими партизанами тримав зв'язок Мірошниченко, або активістом якої організації був Ожог, хоча їх неналежність до радянського руху Опору з самого початку була очевидною. Сьогодні є документальні підтвердження діяльності цих людей у складі націоналістичного підпілля.

За свідченнями Сергієнка до обласного проводу ОУН входили: Сапун Семен Семенович, Сергієнка Григорій Іванович, Лозенко Гнат Олексійович, Власенко Віктор Іванович, Тарасенко Микита, Савченко Андрій, Чайка, Швачко Пилип Кіндратович⁴⁷ та інші особи.

Частина цих людей була страчена німцями разом зі своїм керівником. Частина – уціліла від репресій гестапо і після повернення радянської влади була мобілізована на фронт. Воювали хоробро, про що свідчать нагородження орденами й медалями. Але це не врятувало колишніх учасників оунівського підпілля від радянських репресій, бо для сталінських слідчих боротьба за Українську державу вважалася таким злочином, який перевершував усі фронтові подвиги. Це начальника Краснопілля поліції Барановського було свого часу нагороджено, адже він виконав важливе партійне завдання: руками гестапо знищив керівний склад бандерівського підпілля⁴⁸. А учасники українського руху Опору отримали різні терміни ув'язнення, бо їх небезпечна для радянської влади боротьба ще продовжувалась.

Частково, з протоколів їх допитів ми й дізнаємося сьогодні про діяльність підпільної організації та про окремі фрагменти біографії її провідника. В цих протоколах простежується все: затятість перших розмов зі слідчими і пізній час закінчення та часта періодичність допитів, як, можливо, додатковий «стимул» до зізнань.

Є й спроби показати «неважливість» своєї ролі в підпіллі, продиктоване чи то потребами конспірації, чи простим людським бажанням вижити. Є відомості про справжніх прислужників нацистів. Про контакти з окремими особами радянського підпілля. Немає тільки жодного випадку, щоб хтось із соратників загиблого провідника «кинув на нього тінь». Його авторитет, чесність і відданість національній ідеї визнаються всіма допитуваними. Ці людські якості доповнюють останні слова Семена Сапуна при прощанні з дружиною: «Україна для мене така велична, що я і вдруге не завагався б померти за неї...»

Звичайно, цього замало, щоб склати повніше уявлення про життєвий шлях провідника ОУН (р) на Сумщині. Але це перший крок у розвитку наших знань про визвольний рух в

області на основі документальних джерел, а не міфів, створених радянською пропагандою.

Геннадій Іванущенко, член Вченої ради Центру досліджень визвольного руху

Література:

---

1. Кондратенко С. Когда трагедия превращается в политический фарс. // Ваш шанс.: <http://shans.com.ua/index.php?m=nr&id=34091&in=311>
2. Сиряченко В. Почести убийцам и бандитам? // Ленінська правда. – 5 липня 2007 року. – С. 2.; Куликов А. Семен Сапун: истинное лицо нового героя. // Казачье слово. – 26 сентября 2007 года. – С.1.
3. Архів УСБ України в Сумській області. – Спр. П-1845. - Арк. 5.
4. Там само. – Арк. 10.
5. Там само. – Арк. 10.
6. Комаров В. Радянська модернізація України (1928-1938) // Історія в школі.- № 11-12'2002. - С. 20-25.
7. Архів УСБ України в Сумській області. – Спр. П-1845.- Арк. 10.
8. Там само. – Арк. 19-21.
9. Там само. – Арк. 18.
10. Там само. – Арк. 18.
11. Архів УСБ України в Сумській області. – Спр. П-1845. – Арк. 18.
12. Там само. – Арк. 30.
13. ДАСО. – Сумський вісник. 7 червня 1942 р. – С. 3-4; 17 червня 1942 р. – С. 4; 19 червня 1942 р. – С. 4.
14. Архів УСБ України в Сумській області. – Спр. П-1845. – Арк. 34.
15. ОУН-УПА на Сумщині: Т.1. / Упоряд. Іванущенко Г.М. – К.: Українська видавнича спілка ім. Юрія Липи, 2007. – С. 114-115.

16. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні.: Париж-Нью-Йорк-Львів. – 1993. – С. 596-597.

17. Архів УСБ України в Сумській області. – Спр. П-10468. – Арк. 226-226 зв.

18. Архів УСБ України в Сумській області. – Спр. П-13667 – Т. 1. – Арк. 59-81.

19. Архів УСБ України в Сумській області. – Спр. П-13667 – Т. 1. – Арк. 59-81.

20. Там само. – Арк. 59-81.

21. Там само. – Арк. 31-36.

22. Архів УСБ України в Сумській області. – Спр. П-13667 – Т. 1. – Арк. 183-186 зв.

23. Там само. – Арк. 185 зв.-201 зв.

24. Идеи Розенберга – в жизнь! Как С. Сапун на самом деле боролся с оккупантами. // Ваш шанс.: <http://shans.com.ua/index.php?m=nr&id=34090&in=311>

25. Архів УСБ України в Сумській області. – Спр. П-13667 – Т. 1. – Арк. 59-81.

26. Там само. – Арк. 59-81.

27. Бутко С. Національно-визвольна боротьба на Чернігівщині у 1941-1945 рр. // Сіверянський літопис. – 1995. – вересень-жовтень. – С. 9.

28. Архів УСБ України в Сумській області. – Спр. П-13667. – Т. 1. – Арк. 59-81.

29. Архів УСБ України в Сумській області. – Спр. П-12105. – Арк. 89-89 зв.

30. Там само. – Арк. 80-81.

31. Архів УСБ України в Сумській області. – Спр. П-13667. – Т. 2. – Арк. 350-351.

32. Архів УСБ України в Сумській області. – Спр. П-13667. – Т. 1. – Арк. 59-81.

33. Там само. – Арк. 59-81.

34. Там само. – Арк. 59-81.

35. Там само. – Арк. 59-81.

36. Архів УСБ України в Сумській області. – Спр. П-10468. – Арк. 227.

37. Архів УСБ України в Сумській області. – Спр. П-13667. – Т. 1. – Арк. 183-186.
38. Там само. – Арк. 222-222 зв.
39. Там само. – Арк. 185 зв.-201 зв.
40. Там само. – Арк. 185 зв.-201 зв.
41. Там само. – Арк. 204-205.
42. Книга Скорботи України. Сумська область. Том 1. – Суми: „Мрія”, 2003. – С. 33.
43. Там само. – С. 39.
44. Книга Скорботи України. Сумська область. Том 1. – Суми: „Мрія”, 2003. – С. 56.
45. Там само. – С. 342.
46. Там само.– С. 378.
47. Архів УСБ України в Сумській області. – Спр. П-13667. –Т. 1. – Арк. 59-81.
48. Іванущенко Г. Кривава історія професійного зрадника.
-<http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/05/18/38982/>

<http://www.sumynews.tv/column-labels/30-1941.html>